

Spomini na dr. Frančiška Lampeta.

II.

Neizbrisen mi ostane do groba spomin na nepozabnega mi pobratima, žal, toli prerano umrlega kanonika dr. Lampeta. Poznala sva se s pokojnikom blizo trideset let. Ni ga bilo dijaka na gimnaziji, ki bi mi bil s svojo neumorno marljivostjo in orjaško vztrajnostjo v študijah toliko imponiral, kakor Frančišek Lampe. Nisem ga imel tovariša v bogoslovnem semenišču, ki bi mi bil izvabljal s svojo naučenostjo za vero in vedo toliko občudovanja kakor pokojnik, in to občudovanje mi je rastle od leta do leta, ko sem s pazljivim očesom spremljal njegovo vsestransko, naravnost vseobsegajoče delovanje na najraznejših poljih človeškega delovanja in gibanja. Ta duh, neprestano in strastno hrepeneč za znanjem, ni se hotel ustaviti pri nobeni stroki: bogoslovje, modroslovje, leposlovje, naravoslovje, zgodovino, matematiko, zvezdoslovje, godbo, mehaniko, lepo umetnost, vse, vse je hotel proumeti, v vse prodreti, z vsem nasitovati svojo nenasitno znatiželjnost! In to srce! Kako se je odpiralo ljubezni do resnice, do domovine, do prijateljev, do nasprotnikov, do revežev, do sirot, do svojih zapuščenih dečkov v Marijanišču! — „Le pridi si jih ogledat“, pisal mi je pokojnik l. 1886. — „kadar boš imel čas. Akoravno so malo raztrgani, pa so korenjački

„Dom in svet“ 1900, šte. 22.

skozi in skozi. Rad jih imam kakor samega sebe!“

Le poznati si moral pokojnika v njegovem občevanju, le nekoliko znana naj so ti njegova pisateljska dela, in priznati moraš: kako široko obzorje, kako globoko srce!

Imam med svojimi papirji nekaj pisem pokojnikovih, ki so v marsikaterem pogledu značilna za mišljenje in življenje pokojnikovo. Pisana so večinoma v šolskem l. 1882/83., ko je bival pokojni Lampe v Gradcu ter dovrševal rigoroze iz bogoslovja.

Že v semenišču si je Lampe delal velike načrte za svoje delovanje, zlasti za pisateljstvo; že takrat je sklenil, da bo zasnoval list, posvečen znanstvu in leposlovju. Veliko si je upal sam, in kakor je pokazala izkušnja, tudi po pravici, vendar je vedel, da taki nalogi on sam ne bo mogel biti kos. Blestel mu je pred očmi ideal znanstvenega in leposlovnega lista. Zato je sam gojil najraznejše stroke, povsod je hotel biti vsaj toliko trden, da bi lahko ocenjeval spise raznih strok, zato pa je tudi vzpodbujal svoje tovariše v bogoslovju za najraznejše stroke. Ako je pri tebi zapazil le količkaj razpoloženja za to ali ono stroko, takoj ti je imel pri rokah celo kopo praktičnih nasvetov, kako prični, kako nadaljaj, kako si svoje znanje v dotični stroki spopolnuj! Pri teh nasvetih se je poznalo, koliko je že tedaj prečital.

Tudi v tem pogledu je bil neumorno delaven in požrtvovalen. Kako vesel je bil, ako je pri kom opazil veselje za resno delo, zlasti za pisateljstvo!

Marljiv je bil v semenišču do skrajnosti, tako da bi si bil skoraj zapravljal svoje zdrave oči. Vsak dan ob štirih je vstal in s posebnim veseljem je prišel klicat, če mu je naročil kdo, ki bi tudi rad zgodaj vstal. S takim zgodnjim obiskom je, kakor druge, tudi mene večkrat počastil. S plaščem čez glavo zavil in s kosom kruha v roci, tako je opravljal ta svoj posel kolegialne ljubezni. Omeniti mi je, da je Lampetov duh tudi že tedaj trdo nadvladoval telo. V presledkih po osem ur mu je dovolil krepiti se z jedjó, in ker je bilo opoldne kosilo in ob osmih večerja, morala je zagozda kruha ob štirih zjutraj opravljati posle zajutreka. Ako je bil kaj bolehen, zlasti ko je hudo trpel na očeh, svarili smo ga tovariši in prosili, naj preneha s toliko strogostjo proti samemu sebi. V tem oziru pa je bil svojeglav. Posmejal se je, šel in delal poslej kakor prej, delal noč in dan.

Ideja za znanstven in leposloven list rodila je Lampetu nehoté drugo idejo: zasnovati v semenišču prijateljsko zvezo mladih pisateljev. Krstil jo je za „Cirilsko zvezo“, ki še sedaj obstoji in nam je izredila dokaj mlajših pisateljev in pesnikov duhovnikov. Iz vrst teh Cirilcev, vnetih za duhovski poklic, navdušenih za napredovanje našega naroda in vsestranski delavnih v te namene, upal je Lampe zbrati okoli sebe sotrudnike, ki bi mu pomagali uresničevati njegove tako bogate in tako na široko zasnovane idealne načrte.

V tem pogledu piše Lampe: „Cirilci naj gledajo na to, da si pridobé stanovitno voljo ostati in delovati na tej poti, da jim postane pisateljstvo prava potreba, ne da bi moral ravno vsak tudi pozneje pisati — samo zato, da sploh kaj piše — ampak po potrebi, in da ohrani živo ljubezen do našega slovstva in idealnega duhovskega življenja. Namen Cirilcem naj ne bode kak nedopovedljiv ‚nekaj‘, temno in mračno, mnogobesedno ‚slovanovanje‘, ampak: verno, nravno, lepo življenje milega slovenskega naroda, katerega

hočemo povzdigovati do krščanske omike, da ostane na eni strani veren in da se bode na drugi mogel ubraniti ponemčevanju. Ako bi si ta namen drugače mislili in ga skušali drugače doseči, bi veljalo o nas: in vanum laboraverunt¹⁾. Naše slovanoljubje se mora kazati v tem, da si skušamo pridobiti razkolnike za našo cerkev. Gotovo bi bilo kar smešno o tem dalje govoriti, češ, da bomo mi zamogli bogvedi kaj storiti; ali ideja je treba vzbuditi, in kadar se oživi, si pridobiva sama borivcev. Zato obračajmo oči proti jugu, kjer se je že pričelo katoliško gibanje. Zdi se mi, kakor da stoji ob Kolpinem bregu (kjer sem se mnogokrat sprehajal) angel in kaže Slovincem, kakor sv. Pavlu ob azijskem bregu — tja doli med brate do Save in še naprej do Bospora! Zato treba mnogo pisati o razmerah na jugu. Ignoti nulla cupido!²⁾ Kadar pa bode ljudstvo bolj poznalo slovenski jug, spoznalo se bode tudi brata južnemu slovanstvu. — Pred vsem pa glejmo, da nam bo vera prva stvar. Kaj pomaga, ako je narod še tako omikan, naj ima časopisov, knjig, čitalnic nad mero, ako se pa pogrezne v nenravnost! Ne, ne, raje barbarstvo, nego tako omiko! — S prof. dr. Stanonikom sva se že nekaterikrat menila o namenih naše literarne prijateljske zveze; on je zveze zelo vesel ter mi je živo in resno priporočal, naj deluje kolikor more za zedinjenje Slovanov v veri.“ (Pismo iz Gradca dd. 11. januarja 1883.)

Menim, da mi ni treba posebej poudarjati, kako jasno in praktično je v tem pismu označil dr. Lampe namene, katere si je postavil kot nalogo svojega in svojih somišljenikov pisateljskega delovanja. Vendar se mi zdi potrebno, da ponovim še enkrat idejo o jugoslovanstvu, o slogi in o skupnem kulturnem delovanju Slovencev in Hrvatov, katero je pokojnik gojil in zanjo deloval vse svoje življenje. Premajhen narod smo Slovenci, dejal mi je večkrat dr. Lampe, da bi se mogli vzdržati na tako izpostavljenem kraju, kjer nas od vseh stranij obdajejo na-

¹⁾ Zastonj so se trudili.

²⁾ Česar ne poznamo, tega ne želimo.

rodni nasprotniki. Pa še iz drugega vzroka smo premajhen narod. V slovenskem jeziku znanstvene knjige najdejo tako majhen krog čitateljev; kako lepo bi bilo, ko bi kulturna zveza med Slovenci in Hrvati toliko napredovala, da bi se ločeni bratje dobro umevali, poznali in čitali knjige, naj so pisane slovensko ali hrvaško. O teh mislih se je Lampe mnogokrat razgovarjal. Velikemu duhu se je zdelo slovensko torišče preomejeno. Bilo je to njegovo teoretično naziranje, v dejanskem življenju se je prilagodil seveda obstoječim razmeram ter neumorno deloval s peresom za naobrazbo svojega naroda, a velike ideje o jugoslovanstvu ni nikdar izgubil izpred očíj.

Jasno mu je bila njegova življenjska naloga pred očmi. „Nekako lahko se gibljem sedaj v vseh opravilih in delih. Mislim, da je to sad trdnega prepričanja, dozorelih nazorov in dobre volje. Želim si pač srčno dolgega življenja, da bi med pridobljenimi močmi zamogel uspešno delovati. Vevnica bode vedno vela, jaz pa pisal, dokler bode oko kaj videlo.“ (Pismo iz Gradca dd. 25ega maja 1883.)

Mnogo pa se je Lampe boril, mnogo zatajeval in veliko molil, predno je prišel v svojem življenju do one jasnosti v načelih, katera mu je pozneje toliko olajševala njegovo delo. „Previdnost božja vodi vsakega po določenih potih in marsikomu dá spoznati zmoto, temoto itd., da potem toliko lože in uspešneje pomaga drugim.“ (Pismo dd. 28ega junija 1883.) Najhujšo borbo je Lampe prebil tedaj, ko si je po osmi šoli izbiral stan. Dozorel že takrat v moža, vedel je, da je to najvažnejši trenotek njegovega življenja in kakor mož je že takrat premišljeno pokladal na tehtnico svoj „pro“ in „contra“, ki naj odločuje o usodi njegovega življenja. Izredno vesel in za vse dobro vnet je po resnem, temeljitem premišljevanju stopil v bogoslovje, ter se takoj z dušo in telesom posvetil dolžnostim, ki jih je tirjal od njega duhovski poklic. Občevati si moral ž njim v bogoslovnem semenišču, ako hočeš umevati njegovo prepričanje, njegovo naudušenje in

njegovo neumorno pripravljane za delo, posvečeno veri in vedi krščanski.

Panegirika pisati o pokojnem prijatelju ni moj namen, saj je njegovo uzorno življenje in njegovo vsestransko delovanje zanj monumentum aere perennius, panegirik, ki si ga je sam ustvaril. Nekaj potez bi še rad tukaj dostavil, ki pojasnjujejo njegov značaj. V Lampetovem značaju je vladala kot sad trdnega verskega prepričanja in korenite izobraženosti ona skromnost, ki je lastna velikim možem. Hvale si je želel le v toliko, kolikor je to pospeševalo njegova blaginji naroda posvečena dela. Osebnostno slavo je drage volje prepuščal drugim, ker je za-se v svojih delih našel zadosti in najslajšega zadoščenja. V tem pogledu treba je čitati njegov curriculum vitae, ki ga je sam spisal v prošnji za Lambergov kanonikat.

On, ki bi bil dika in ponos vsakemu stolnemu kapiteljnu, v svoji preveliki skromnosti dokazuje v tej prošnji, da ga prosečega za kanonikat ne žene nobena častihlepnost, nobena želja po udobnosti, marveč le misel, da bi na svojem novem mestu, oproščen profesorskih poslov, mogel tem več delovati v blagor škofiji in tem mirnejše se popolno posvetiti znanstvenemu, leposlovnemu in karitativnemu delovanju.

V svojem nastopanju in v svojem pisateljevanju je bil Lampe nežno - ljubezniv. Osebnostno napadanje in žaljenje mu je mrzelo iz dna duše. Kot posebna uzornika v tem pogledu je posebno ljubil in posnemal svoja zavetnika Frančiška Pavlanskega in Saleškega.

„Želim res delati, ne da bi imel sam kaj od tega, ampak da bi rojakom pokazal pot do resnice in sreče. Hvala Bogu, da mi je odvzel strah, ki sem ga imel do sedaj pred javnostjo, pred nasprotniki, pred težavami! Kadar bode treba, bom storil, kar zamorem, naj storé z menoj, kar hočejo. Sicer mi bode pa vedno pravilo: zmerno, z ljubeznijo — charitas je bilo geslo Frančišku Pavlanskemu.“ (Pismo dd. 1. maja 1886.) Kdor pozna njegovo poznejše petnajstletno delovanje, pritrdil mi bo, da se je pokojni Lampe vsekdar

ravnal po tukaj označenem svojem vodilu. — Pozitivno delo, to je bilo njegov element. V dno duše so ga pekli domači boji med Slovenci. Mnogo je razmišljal o tem, kako jih prepričati, upal je dolgo, da bi se to moglo izvršiti, a zadnja leta se je prepričal in to tudi opetovano poudarjal, da imamo posla z nedostojnimi nasprotniki, katerim ni nič za stvar in nič za koristi naroda. Spoznal je, da zmote naših nasprotnikov nimajo korenin v razumu, marveč v strankarskih strasteh, in da zato ž njimi ni mogoč stvaren razgovor. Ko je videl, da v domači hiši gorí, ni mu branila njegova zmernost, da je glasno govoril in odločno nastopal.

Brez pomanjkljivosti in slabosti pokojnik ni bil, to je sam v pismih večkrat po mojem mnenju preveč poudarjal. „Zahtevati smem od prijatelja, da me na vse spomni, da govori z menoj o meni, kakor bi mene ne videl. Vae soli! Gorjé samemu!“ (Pismo dd. 28. aprila 1884.) Življenje Lampetovo se je tako snovalo, da je bil mnogo preveč sam: v mladosti v samem učenju, pozneje v samih študijah. Čutil je sam ta nedostatek, napravil je včasih kak naskok in prišel med prijatelje, a le za hip, ker se mu je preveč škoda zdelo časa. Naravno se mu je razvila iz tega neka enostranost, o kateri mi je večkrat tožil, a se je otresti ni mogel vsled razmer, v katerih je živel. — Glavna njegova hiba pa je bila ta, da je precenjeval svoje šibke telesne moči. Ko sva se l. 1885. sprehajala po vrtu župnišča v Preski, hipoma globoko in težko vzdihne ter mi reče: „Slutim, da bom jaz umrl vsled otrpnenja pljuč. Premalo se gibljam v prostem zraku. Treba bo res bolj paziti na zdravje.“ — Žal, da so taki njegovi sklepi veljali le toliko časa, dokler ni prišel v svojo pisarno, tam pa ga je takoj prevzela strast za delo. In ta strast ga nam je pahnila sedaj v toli prezgodnji grob. To je sam čutil, obžaloval, a premagati se ni mogel. V tem oziru se mi zdi značilno pismo z dné 25. maja 1883, v katerem mi je med drugim pisal: „Nepremagljivo me žene neka moč delati in le delati, in skoro da me bode ona sila gonila do prezgodnjega groba. Ne

morem si pomagati. Vsakdo ima strasti in jaz menda največ. Počivati ne morem, in ako me kdo izvabi v kako zabavo, me peče pozneje, kakor da sem se pregrešil z vsakim pogledom in dihlejsem.“

To je bila pokojnega Lampeta tragična krivda. In tako se je zgodilo, da je zadnje dneve, boreč se s smrtjo, ko mu roka ni več mogla držati peresa, že začete svoje spise narekoval . . . Toda tudi glas mu je obnemogel, otrpnila so mu pljuča in padel je junak, kakršnih slovenski narod nima na izbero. — Dal Bog, da bi se ta globoka vrzel kmalu zadelala! Ledino je Lampe preoral v skrajno neugodnih razmerah, mirno sme počivati v grobu, ker je dokončal najtežje delo. Seme, vsajeno v trudu in potu, mora roditi stotero sadov!

Kan. *Andrej Kalan.*

III.

Naslednje vrstice pišem po naročilu pokojnega gosp. kanonika. Dolgo je upal, da ozdravi, in kadarkoli mu je le malo odleglo, mislil je zopet na svoja dela in na svoje načrte. Pa ko je prejel sv. poslednje olje, začel je resno misliti na smrt. Bilo je zvečer, in g. kapelan Plečnik, ki mu je bil podelil to zadnje tolažilo, je odšel. Tedaj je zahteval, da ostanem pri njem, in govoril mi je o svojih načrtih ter mi dajal navodila za nadaljevanje njegovih del. Le nekaj odstavkov iz tega njegovega zadnjega daljšega pogovora, ki se mi je neizbrisno skoro doslovno vtisnil v spomin, hočem tu podati.

Ležal je s sklenjenimi rokami in govoril v odmorih. Bil je popolnoma miren, jasnega obličja in svežega, živahnega duha, dasi je le s težavo dihal.

„Vedno sem rad premišljeval, kako materinsko skrbi sveta cerkev za vse duševne potrebe svojih vernikov. Pa glej, ob smrti to najbolj čutim . . . Ali bom umrl? . . . Božja volja naj se zgodi . . .“

In ponavljal je odstavke iz molitev za umirajoče.

„Kako lepo moli cerkev za umirajočega kristijana! ‚Proficiscere anima christiana de hoc mundo! Sedaj pa odpotuj, krščanska